

ЗЕМЕЛЬНОЕ, АГРАРНОЕ, ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

УДК 349.6:504.062.2:639.1.052/.057

РОЗУМІННЯ ПРАВОВІДНОСИН ВИКОРИСТАННЯ МИСЛИВСЬКИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ СУБ'ЄКТИ

Леся ДАНИЛЮК,
аспірант кафедри цивільного права
Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

SUMMARY

This article deals with the concept of «using natural resources for hunting». The author examines it in two aspects (in the broad and in the narrow sense). According to this, the determination of legal relations about using natural resources for hunting was suggested. Also the author examines the determination of subjects of legal relations about using natural resources for hunting and notes that it could be: persons, legal entities, state and local authorities. Then, the author divides the subjects of legal relations about using natural resources for hunting into basic and additional. As a result the subjective list of such legal relations was coordinated.

Key words: natural resources for hunting, using, legal relationships, subjects.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується поняття «використання мисливських природних ресурсів». Автор розглядає його у двох аспектах (у широкому та вузькому розумінні). Відповідно запропоноване і визначення правовідносин використання мисливських природних ресурсів. Також автор розглядає визначення суб'єктів правовідносин використання мисливських природних ресурсів та зазначає, що це можуть бути фізичні особи, юридичні особи та органи державної влади і місцевого самоврядування. Далі автор поділяє суб'єктів правовідносин використання мисливських природних ресурсів на основних та додаткових. В результаті вищезазначеного з'ясований суб'єктний склад відповідних правовідносин.

Ключові слова: мисливські природні ресурси, використання, правовідносини, суб'єкти.

Вступ. Мисливські природні ресурси як об'єкти екологічного права характеризуються низкою особливостей. Відповідно, своєрідні особливості притаманні і правовідносинам використання мисливських природних ресурсів. Більше того, уже саме визначення поняття «мисливські природні ресурси» частково вказує на специфіку поняття «використання мисливських природних ресурсів». У першу чергу вона прослідковується завдяки формулюванню, відповідно до якого мисливські природні ресурси використовуються або можуть бути використанні в процесі ведення мисливського господарства (зокрема в частині їх охорони, регулювання чисельності, використання та відтворення, розвитку мисливського собаківництва, з урахуванням обмежень, визначених законодавством). Тому є вагомим підстави розглядати поняття «використання мисливських природних ресурсів» у різних аспектах.

Мета статті полягає у визначенні поняття «правовідносини використання мисливських природних ресурсів», «суб'єкти правовідносин використання мисливських природних ресурсів» та в безпосередньому з'ясуванні суб'єктного складу таких правовідносин.

У теорії екологічного права можна зустріти різноманітні підходи щодо поняття «природокористування», «використання природних ресурсів», «користування природними ресурсами».

Ю.М. Куражковський під природокористуванням розумів здійснення будь-якої діяльності, пов'язаної з безпосереднім використанням природи та її ресурсів або впливом, що її змінює [1, с. 132].

Н.Р. Кобецька зазначає, що право природокористування розглядають у різних значеннях: 1) як об'єктивне право;

2) як суб'єктивне право; 3) як правовідносини – врегульовані нормами права суспільні відносини щодо використання корисних властивостей природних об'єктів, змістом яких є відповідні права та обов'язки природокористувачів [2, с. 68-69].

З теорії цивільного права нам відомо, що право користування у суб'єктивному значенні – це закріплена нормами права можливість вилучення корисних властивостей речі для задоволення потреб власника чи інших осіб [3, с. 322].

На думку П.В. Тихого [4, с. 8], Н.Р. Кобецької [2, с. 69–70], Л.Д. Нечипорук [5, с. 95], поняття «природокористування», «користування природними ресурсами», «фаунокористування» не викликали жодних сумнівів в умовах виключної державної власності на природні ресурси. Ними як визначалася діяльність з експлуатації відповідних об'єктів, так і вказувалося на право користування як єдину можливу юридичну форму такої експлуатації. Проте, оскільки чинним законодавством передбачена можливість перебування деяких природних об'єктів у приватній власності, для визначення діяльності з експлуатації відповідних об'єктів доцільнішим є вживання терміну «використання», під яким розуміють дії і користувачів, і власників таких об'єктів. Частково підтримує вищезазначені позиції М.К. Черкашина, оскільки зазначає, що користування природними ресурсами можна розглядати як правомочність власника природного ресурсу та як правовий титул суб'єкта, який не є його власником [6, с. 19] (тобто вона використовує поняття «користування природними ресурсами»).

Водночас П.В. Тихий пропонує не обмежувати смислове навантаження терміну «використання» тільки

експлуатацією природних ресурсів, а враховувати також діяльність, яка безпосередньо спрямована на таку експлуатацію і потребує спільного з нею правового регулювання. Відповідно, під використанням дикої фауни, на його думку, необхідно розглядати урегульовану нормами права діяльність людей, яка полягає у вилученні та споживанні корисних властивостей відповідних об'єктів, а також діяльність, яка безпосередньо спрямована на таке вилучення та споживання [4, с. 8–9].

Л.Д. Нечипорук також вважає, що використання тваринного світу – це врегульована нормами права діяльність, яка полягає у вилученні та споживанні корисних властивостей відповідних об'єктів, а також діяльність, яка безпосередньо передусє вилученню або створює умови для такого вилучення [5, с. 175].

Як було зазначено, враховуючи визначення мисливських природних ресурсів, їх особливості як об'єктів екологічного права, поняття «використання мисливських природних ресурсів» також має свою специфіку. Її можна прослідкувати навіть через запропоноване визначення мисливських природних ресурсів. Мисливські природні ресурси – це мисливські тварини, вольєрна дичина, природна підсадна дичина, продукти їхньої життєдіяльності, які знаходяться в межах мисливських угідь, продукція полювання, яка має еколого-правовий режим, які використовуються або можуть бути використанні в процесі ведення мисливського господарства (зокрема в частині їх охорони, регулювання чисельності, використання та відтворення, розвитку мисливського собаківництва, з урахуванням обмежень, визначених законодавством). Як бачимо, мисливські природні ресурси використовуються або можуть бути використанні в процесі ведення мисливського господарства (зокрема в частині їх охорони, регулювання чисельності, використання та відтворення, розвитку мисливського собаківництва, з урахуванням обмежень, визначених законодавством). Тобто можна говорити про використання мисливських природних ресурсів у двох аспектах.

У широкому розумінні використання мисливських природних ресурсів – це врегульована нормами права діяльність з охорони, регулювання чисельності, використання у вузькому розумінні, відтворення мисливських природних ресурсів, розвитку мисливського собаківництва, що здійснюється суб'єктами відповідних правовідносин в процесі ведення мисливського господарства. Зокрема мова йде про: 1) використання мисливських тварин, вольєрної дичини, природної підсадної дичини – в частині їх охорони, регулювання чисельності, відтворення, розвитку мисливського собаківництва; 2) продукти їхньої життєдіяльності, які знаходяться в межах мисливських угідь – в частині охорони, регулювання чисельності, відтворення мисливських природних ресурсів.

Під використанням мисливських природних ресурсів у вузькому розумінні мається на увазі врегульована нормами права діяльність з вилучення та споживання корисних властивостей мисливських тварин, продуктів життєдіяльності (які знаходяться в межах мисливських угідь) мисливських тварин, вольєрної дичини, природної підсадної дичини, продукції полювання, яка має еколого-правовий режим, а також діяльність, спрямована на таке вилучення та споживання, що здійснюється суб'єктами відповідних правовідносин в процесі ведення мисливського господарства. Тут мова йде про: 1) здійснення полювання; 2) вилучення, споживання корисних властивостей продуктів життєдіяльності (які знаходяться в межах мисливських

угідь) мисливських тварин, вольєрної дичини, природної підсадної дичини, а також вчинення дій, спрямованих на таке вилучення та споживання; 3) здійснення обробки, переробки продукції полювання, яка має еколого-правовий режим та укладення договорів щодо неї.

При цьому може виникнути зауваження щодо включення до поняття «використання мисливських природних ресурсів у вузькому розумінні» обробки, переробки продукції полювання, яка має еколого-правовий режим та укладення договорів щодо неї. Адже закріплена у нормах права можливість визначити юридичну чи фактичну долю майна – це право розпорядження у суб'єктивному розумінні [3, с. 323]. Проте потрібно розуміти, що для вилучення та споживання корисних властивостей продукції полювання (крім відловлених живих мисливських тварин) вона неодмінно має піддатися обробці чи переробці, яку може здійснити як її власник самостійно, так і виконавець за договором (тобто мова йде про діяльність, спрямовану на вилучення та споживання корисних властивостей). Крім цього, укладення інших договорів щодо такої продукції полювання також фактично зводиться до діяльності з вилучення та споживання корисних властивостей чи діяльності, спрямованої на таке вилучення та споживання. Тобто право розпорядження продукцією полювання, яка має еколого-правовий режим, «поглинається» поняттям її «використання».

Як відомо, найбільш поширеною класифікацією права природокористування є поділ його на загальне та спеціальне. Відповідно, використання мисливських природних ресурсів також можна було б поділити на такі види. Однак таке використання можна здійснювати тільки у спеціальному порядку, оскільки воно завжди здійснюється в процесі ведення мисливського господарства суб'єктами, які наділені спеціальною екологічною правосуб'єктністю та за наявності спеціальних дозволів.

Отже, правовідносини використання мисливських природних ресурсів – це врегульовані нормами права суспільні відносини між відповідними суб'єктами, що виникають в процесі ведення мисливського господарства при здійсненні діяльності з охорони, регулювання чисельності, відтворення мисливських природних ресурсів, розвитку мисливського собаківництва, здійснення полювання, вилучення, споживання продуктів життєдіяльності (які знаходяться в межах мисливських угідь) мисливських тварин, вольєрної дичини, природної підсадної дичини, а також вчинення дій спрямованих на таке вилучення та споживання, здійснення обробки, переробки продукції полювання, яка має еколого-правовий режим та укладення договорів щодо неї.

Суб'єкти правовідносин використання мисливських природних ресурсів – це учасники цих відносин, які наділені суб'єктивними правами і юридичними обов'язками, здатні реалізовувати ці суб'єктивні права і виконувати відповідні юридичні обов'язки та нести заходи юридичної відповідальності за перевищення меж здійснення своїх суб'єктивних прав і невиконання чи неналежне виконання юридичних обов'язків.

Суб'єктами правовідносин використання мисливських природних ресурсів можуть бути фізичні особи, юридичні особи та органи державної влади і місцевого самоврядування.

П.В. Тихий зазначає, що фактичні відносини зі спеціального використання дикої фауни формуються між особами, які виявили бажання добувати диких тварин, та представниками власника відповідних об'єктів, які мають повноваження щодо розпорядження ними. Таким чином,

до взаємодії вступають дві групи суб'єктів, одні з яких безпосередньо зацікавлені у реалізації своїх інтересів (основна група), а інші наділені відповідними повноваженнями, необхідними для такої реалізації (допоміжна група). До основної групи належать юридичні та фізичні особи, а до допоміжної – центральні та місцеві органи виконавчої влади, а також інші особи, які здійснюють повноваження власника об'єктів дикої фауни [4, с. 10].

Враховуючи специфіку поняття «використання мисливських природних ресурсів», суб'єктів таких правовідносин можна поділити також на дві групи: основні та додаткові. До основних суб'єктів належать: 1) фізичні особи, які використовують мисливські природні ресурси (зокрема мисливських тварин), здійснюючи полювання, тобто суб'єкти полювання (мисливці); 2) юридичні особи, які займаються веденням мисливського господарства, тобто користувачі мисливських угідь; 3) органи державного управління в галузі мисливського господарства. Додатковими суб'єктами є: 1) фізичні та юридичні особи, які виступають однією із сторін за договорами щодо продукції полювання, яка має еколого-правовий режим; 2) фізичні особи-підприємці та юридичні особи, які займаються мисливським собаководством (оскільки відповідну діяльність можуть здійснювати і користувачі мисливських угідь у процесі ведення мисливського господарства та інші особи, для яких мисливське собаководство є єдиним видом діяльності). Однак ці особи є суб'єктами таких правовідносин тільки у разі використання мисливських тварин, вольєрної дичини, природної підсадної дичини у підготовці до полювань, випробувань та змагань, а також у процесі проведення випробувань та змагань собак мисливських порід; 3) громадські організації мисливців, в які, відповідно до ст. 11 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [7], громадяни можуть добровільно об'єднуватись з метою задоволення своїх законних інтересів у здійсненні полювання, сприяння веденню мисливського господарства, розвитку мисливського собаководства.

Щодо суб'єктів полювання (мисливців), то, відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 12 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», право на полювання в межах, визначених для цього мисливських угідь, мають громадяни України, які досягли 18-річного віку, іноземці, які одержали в установленому порядку дозвіл на добування мисливських тварин та інші документи, що засвідчують право на полювання. Полювання з використанням вогнепальної мисливської зброї дозволяється лише особам, які в установленому порядку одержали дозвіл органу внутрішніх справ на право користування цією зброєю. Згідно з ч. 1 ст. 13 Закону іноземці можуть здійснювати полювання на території України відповідно до цього Закону. Документи на право полювання, видані відповідними органами інших держав, чинні на території України.

Як бачимо, такий зміст статей не дає чіткої відповіді на питання щодо суб'єктного складу осіб, які мають право на полювання. Тому потрібно внести зміни до відповідних статей Закону, визначивши, що суб'єктами полювання (мисливцями) є: 1) громадяни України, які досягли 18-річного віку, володіють повним обсягом дієздатності та отримали у встановленому законодавством порядку документи, що засвідчують право на полювання; 2) іноземці, які отримали документи, що засвідчують право на полювання у порядку, встановленому законодавством держави, громадянами якої вони є.

Як інформує Державне агентство лісових ресурсів України, в державі зареєстровано близько 620 тисяч мисливців або 1,4% до населення країни [8]. За даними Української асоціації власників зброї, опираючись на інформацію, яка отримана з повідомлень профільного відомства та приватних джерел, можна тільки приблизно поррахувати, що офіційно зареєстрованих мисливців в Україні приблизно 800 тис. (це ті, які займаються полюванням), тих, хто не полює, але має мисливську зброю, ще 800 тис. [9]. Щодо Івано-Франківської області, то, згідно з даними Івано-Франківського обласного управління лісового та мисливського господарства, на сьогодні в нашій області зареєстровано близько 8 тисяч мисливців. Щорічно ряди мисливців зростають на 250-350 осіб. Участь у полюванні щороку приймає близько 4 тис. осіб [10].

Що стосується юридичних осіб, які займаються веденням мисливського господарства, тобто користувачів мисливських угідь, то, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», це спеціалізовані мисливські господарства, інші підприємства, установи та організації, в яких створені спеціалізовані підрозділи для ведення мисливського господарства з наданням в їх користування мисливських угідь.

Відповідно до інформації Державного агентства лісових ресурсів України площа наданих в користування мисливських угідь в Україні становить 46 млн. га, із них організаціям УТМР надано 29,5 млн. га або 64,3%, підприємствам Держлісагентства надано 4,8 млн. га або 10,5%, а користувачам іншої форми власності – 11,2 млн. га або 24,4% [8]. Веденням мисливського господарства в Івано-Франківській області займаються 36 користувачів мисливських угідь на площі 989,0 тис. га, з них 15 лісгосподарських підприємств Івано-Франківського обласного управління лісового та мисливського господарства на площі 407,7 тис. га (41 % всіх угідь області), 8 організацій обласної ради УТМР на площі 446,7 тис. га (45%), 12 підприємств інших форм власності на площі 134,6 тис. га (14 %) [11, с. 211].

Ще одним з основних суб'єктів правовідносин використання мисливських природних ресурсів є органи державного управління в галузі мисливського господарства.

Державне управління в галузі охорони довкілля можна поділити на: 1) загальне, яке здійснюється державними органами загальної компетенції; 2) спеціальне, яке здійснюється державними органами спеціальної компетенції і яке, в свою чергу, поділяється на: комплексне – здійснюється органами, які виконують блок природоохоронних завдань щодо всіх природних об'єктів; галузеве – здійснюється органами, які забезпечують управління і використання окремих природних об'єктів; функціональне – здійснюється органами, які виконують одну або декілька природоохоронних функцій стосовно всіх природних об'єктів [2, с. 79–86].

Закон України «Про мисливське господарство та полювання» містить розділ II, який присвячений державному регулюванню в галузі мисливського господарства та полювання. Відповідно до ст. 4 Закону державне регулювання у галузі мисливського господарства та полювання здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування

державної політики у сфері лісового та мисливського господарства, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, та інші центральні органи виконавчої влади відповідно до їх повноважень. Органам місцевого самоврядування цим Законом та іншими законами України можуть бути надані окремі повноваження органів виконавчої влади у сфері державного регулювання мисливського господарства та полювання.

На основі вищесказаного можна стверджувати, що система державного управління в галузі ведення мисливського господарства складається з таких органів: 1) органи загальної компетенції: Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування – місцеві ради; 2) органи спеціальної компетенції: комплексний орган – Міністерство екології та природних ресурсів України; галузевий орган – Державне агентство лісових ресурсів України.

Висновки. Враховуючи всю викладену вище інформацію, можна стверджувати, що в процесі написання статті її мету досягнуто. Досліджено поняття «використання мисливських природних ресурсів», а також з'ясовано, що його можна розглядати у широкому та вузькому розумінні. Правовідносини використання мисливських природних ресурсів визначено як врегульовані нормами права суспільні відносини між відповідними суб'єктами, що виникають у процесі ведення мисливського господарства при здійсненні діяльності з охорони, регулювання чисельності, відтворення мисливських природних ресурсів, розвитку мисливського собаківництва, здійснення полювання, вилучення, споживання продуктів життєдіяльності (які знаходяться в межах мисливських угідь) мисливських тварин, вольєрної дичини, природної підсадної дичини, а також вчинення дій, спрямованих на таке вилучення та споживання, здійснення обробки, переробки продукції полювання, яка має еколого-правовий режим та укладення договорів щодо неї. Проаналізовано суб'єктів правовідносин використання мисливських природних ресурсів, якими є учасники цих відносин і які наділені суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, здатні реалізовувати ці суб'єктивні права і виконувати відповідні юридичні обов'язки та нести заходи юридичної відповідальності за перевищення меж здійснення своїх суб'єктивних прав і невиконання чи неналежне виконання юридичних обов'язків.

Список використаної літератури

1. Куражковский Ю. Н. Очерки природопользования / Ю. Н. Куражковский. – М. : Мысль, 1969. – 268 с.
2. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : [навч. посіб.] / Н. Р. Кобецька. – 2-ге вид. перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 352 с.
3. Цивільне право України : [підручник: у 2-х кн.] / [О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.]; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – 2-е вид. перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – Кн. 1. – 736 с.
4. Тихий П. В. Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / П. В. Тихий. – Х., 2000. – 18 с.
5. Нечипорук Л. Д. Еколого-правове регулювання раціонального використання об'єктів тваринного світу : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Л. Д. Нечипорук. – К., 2009. – 198 с.
6. Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / М. К. Черкашина. – Х., 2008. – 216 с.
7. Про мисливське господарство та полювання : закон України від 22 лютого 2000 року № 1478-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>.
8. Офіційний сайт Державного агентства лісових ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=118763&cat_id=32882.
9. Офіційний сайт Української асоціації власників зброї [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zbroya.info/uk/blog/38009_skilki-tsivilnoyi-zbroyi-v-ukrayini/.
10. Офіційний сайт Івано-Франківського обласного управління лісового та мисливського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ifforest.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=8&Itemid=10.
11. Івано-Франківська область. Екологічний паспорт регіону : регіон. доп. про стан навколиш. природ. середовища в Івано-Франків. обл. за 2011 р. / Держ. упр. охорони навколиш. природ. середовища в Івано-Франків. обл. – [Б. м. : б. в.], 2011. – 329 с.